

VALORI ALE LIMBAJULUI ÎN POEZIA TÂNĂRĂ DIN BASARABIA**Viorica MOLEA***Catedra Limba Română, Lingvistică Generală și Romanică*

Dans cet article on se propose de révéler quelques valeurs du langage de la jeune poésie de Bessarabie qui s'inspire du mode d'aborder les thèmes, les idées (par le langage) des courants mondiaux littéraires. Grâce aux technologies modernes il est possible une alliance des styles et des différentes conceptions poétiques plus ou moins propagées. Les jeunes poètes sont tentés "d'emprunter" certains éléments de l'inventaire de la poésie moderne qui diversifient, ils scandalisent même la mentalité plus ou moins patriarcale, traditionnelle, vraiment non-conformiste du lecteur bessarabien.

Poezia, prin însăși esența sa, a fost dintotdeauna zona de manifestare, de afirmare a limbii sub toate aspectele. Căutarea cuvântului, crearea de texte poetice este un travaliu permanent al celor care au ales să supună și să valorifice latențele limbii.

În dotarea unui creator de poezie sunt cuvinte, forme din întreg spectrul lingvistic, fapt ce descătușează imaginația, dezrobește atitudini, eliberează talentul de convenții, de tradiții, asigurând, astfel, mișcarea către absolut.

În poezia tradiționalistă, clasică și în cea preclasică, limba era supusă unei cenzuri tacite, așa încât nu orice cuvânt putea fi folosit în textul poetic.

Limbaul nepoetic (vulgar, obscen, violent) era exclus din poezia clasică, iar dacă și apăreau elemente de acest gen erau extrem de rare.

Astfel s-a menținut, secole de-a rândul, imaginea poeziei „neprihănite”, savuroase, care trebuia să trezească sentimente nobile, delicate, să cultive idei, atitudini pătrunse de sublim.

Acum atitudinea față de limbaul poetic s-a schimbat radical. Odată cu evoluția pe toate planurile, tehnologic, în primul rând, s-a accelerat și evoluția în limbă, iar, cu aceasta, și evoluția în crearea imaginii poetice prin limbă.

Limbaul poetic transcende din cadrul coercitiv în planul liberalismului lingvistic, în care vechile rigori au fost înlocuite cu un lexic și forme gramaticale extrem de permissive.

Bineînțeles, nu poți stopa declanșarea unui proces (procesul liberalizării poeziei, a atitudinii poetice, în cazul nostru); poți constata și analiza doar tot ce ține de revendicările acestuia. Altfel spus, se poate urmări și reflecta asupra demersului lingvistic al noii dimensiuni poetice în literatură.

Secolul XX a marcat o nouă viziune a conceptului de poezie, concept în care se reflectă tendințe mai vechi, suprarealiste, în primul rând, și în care schimbarea s-a produs prin limbaj, căci temele, variind un pic, au rămas, în principal, aceleași.

Prin urmare, limbaul poetic actual este cel care a evoluat (sau a involuat) în funcție de tendințele ce s-au conturat în acest răstimp. Aproape că n-a rămas nimic din vechea poetică (la nivel de limbaj, de structură), dar se strecoară, totuși, nu întotdeauna, un lirism al stării sau, poate, doar o descriere psihologică a stării.

Tendințele actuale ale poeziei din Basarabia sunt, bineînțeles, „conectate” la cele parvenite din literatura universală. Posibilitățile noilor tehnologii fiind nelimitate, tinerii noștri poeți sunt tentați să „împrumute” din inventarul poeziei moderne din întreaga lume anumite elemente care ar diversifica, dar și ar scandaliza mentalitatea oarecum patriarhală, tradiționalistă, chiar nonconformistă a cititorului. De aici și conflictul acerb dintre generațiile de scriitori, conflict reflectat pe paginile unor ziare și reviste precum „Literatura și arta”, „Contrafort”, „Jurnal de Chișinău” ș.a.

Câteva decenii de acum tinerii scriitori din Basarabia au aderat la postmodernism, curent nu tocmai agreat de cei care susțin și mențin poezia clasică. Neacceptarea ține, în primul rând, de limbaj, care, se știe, este foarte permisiv.

În ultimul timp, cei mai tineri poeți au aderat la alte curente, ca fracturismul, neoexpresionismul, care, pe lângă limbaul liberalizat, adoptă și o structură inedită, nefolosită până acum.

Credem că poezia este în drept să-și aleagă formele, să adopte un limbaj în funcție de exigențele modelului urmat și ale timpului, însă nu neapărat conform cu așteptările gustului poetic prestabilit.

Limbajul poetic actual este împânzit cu elemente lexicale, forme gramaticale dintre cele mai neașteptate, grotești, așa încât să vorbești despre un anumit tip de limbaj, în aceste condiții, este pur și simplu imposibil.

O funcție primordială a limbajului în poezia tânără din Basarabia este cea de ostentație, de epatare, de consternare prin incongruența termenilor și a formelor, prin veleitățile de fond ale poeziei. De fapt, acestea sunt niște trăsături, semne proprii tinereții, care neagă, răstoarnă modelele existente de la care au pornit și propune ceva cu totul deosebit de acestea, netradițional, neîncadrat în tiparele cunoscute.

Astfel, o bună parte a nonconformismului poetic ține de utilizarea unui lexic neomogen, din registre stilistice diferite, un lexic marcat de epoca în care trăim; acesta poate fi dur, violent, obscen, trivial, dar și sentimental, fervent, ușor atins de lirism.

„Corpul meu lin – lin – lin
și simetric
curge într-un *suflet geometric*”
(Teo Chiriac, *Salonul 33*, Ch., 1989, p.14)

„...de când te aștept
bărbatule arbore
eu
verde femeie”
(să îmi desenezi pe *un foton*
recalcitrant
O primăvară mai inspirată decât aceea)
(S.Caloianu, *Niciodată pe nume*, Ch., Arc, 2005, p.46)

Sau
„...grăbește-te
Îmi *falimentează fabrica de lacrimi*
râurile nu îmi mai sunt navigabile”
(S.Caloianu, *Niciodată pe nume*, Ch., Arc, 2005, p.46)

Insertia judicioasă a unor cuvinte din limbaje nepoetice, cum ar fi cel științific, oficial-administrativ, social-politic, comercial într-un text de factură lirică, pretins sentimentală, deschide o stare de spirit anume: de emoție și ironie, decupând un sarcasm amăruit, protector pentru eul liric.

Interferența limbajelor presupune un amalgam de conotații, menit să intensifice sau să provoace recepția stilistică.

„El arde, de trăiește, radiază
Sau plânge
În hohote de se zguduie
Dar nu știe nimeni,
căci *nu-și exteriorizează*
emoțiile sale nucleice
cu excepția unor umbre...”
(E. Vizir, *Fantezii încremenite*, Ch., 2007, p.8-9)

Alăturarea cuvintelor *exteriorizează*, „*nucleice*” și „*emoțiile*” dă senzația unui disconfort psihologic complex ce trădează o ironie fină.

O serie de alte îmbinări de acest gen („...cuvintele ce *sărută virginal*” (Teo Chiriac, *Baie adecvată*) (E.Vizir); „eu *nu accentuez fericirea*” (Hose Pablo); „*visul nu exclude realitatea*” (E.Vizir) confirmă ideea de amestec pentru a produce senzația de nonsens, nonvaloare a unor idei puse în circulație de oameni, impresia hazardului universal.

Tot cu referire la vocabular ținem să reflectăm asupra unui segment foarte solicitat de poezii cei mai tineri, și anume, asupra lexicului violent, trivial, obscen, a cărui funcție este de a contraria, a scandaliza decența, bunul simț al cititorului și a obține, astfel, efectul de explozie a percepției etice și artistice, canalizând atenția pe revoltă și neacceptare a unor aspecte ale vieții.

Exemple elocvente în acest sens sunt multe:

„...vin doar ca să urlu la tine:
De ce privești ca o vită? Ce-i
cu tine?
Vrei să mori? vrei să zdohnești
dracului
ia-ți fată viața în mâini, spală-te, caută-ți o slujbă,
găsește un dobitoc ca tine și mărită-te cu el ce naiba”
(Daria Vlas, *Contrafort*, iunie 2007, p.13)

„o civilizație vomată de
gura peșterii (sic!)
în frunte cu făclierul Socrate”
(Teo Chiriac, *Salonul 33*, p.32)

„Suntem trei scârboși
Ca inșii
De pe sticla de votcă
călare
pe talgere de ceară”
(Iurie Burlacu, *Tâlharul de vise*, Ch., 2003, p.5)

În poezia românească, T.Arghezi a fost cel care a depășit tiparul poetic, folosind un limbaj care „nu seamănă aproape cu nimic din ce s-a scris până la el”, cum observa Ghib Ivănescu. „Poetul lărgeste considerabil, relevă savantul, sfera mijloacelor de expresie lexicală până dincolo de tot ce se considera că aparține poeziei de până atunci” [1].

În același studiu, „Poetica sfărâmării vechilor canoane”, Ștefan Munteanu îl citează pe Vl.Streinul, care afirmă că „T.Arghezi... a dat limbajului poetic, ca și celui în general literar, o vigoare necunoscută prin anexarea zonei de cuvinte situată la subsolul dicționarului, realizând astfel o poezie realistă până la demonism” [2].

Ei bine, vocabularul folosit de tânăra generație de scriitori basarabeni îl depășește pe cel al lui T.Arghezi prin excesul și zelul cu care îl adoptă în scrierile lor. Doar că poezia acestora nu are statura poeziei lui Arghezi, care a știut să dozeze „alimentarea” textelor cu un asemenea lexic.

„Printre vechi sisteme și labirinturi sparte printre
țesuturi cavități și vene putrezite”
Devenind un fel de slăbiciune feroce și surâzătoare un
„soi de vierme sacru și pervers”. (Teo Chiriac, *Portret de grup*, Ch., 1995, p.121)
„Iar tu să te apropii
de trupul meu aruncat
și să-mi strângi
bucățile de creier
în băsmăluța ta parfumată ” (Hose Pablo, *Contrafort studentesc*, nr. 7-8, 2006, p.3)

Naturalismul lexicului din poezia tinerilor șochează „violentează sensibilitatea cititorului” (Șt. Munteanu), așa încât sau este respinsă de cei care nu concep ferocitatea și trivialitatea din poezie sau, dezgustați, în revoltă, încearcă să-i pătrundă semnificațiile.

În acest gen de poezii, urâtul ia locul frumuseții și am putea parafraza un aforism al lui L. Blaga: urâtul nu e, în primul rând urât, ci urâtul ușor atins de frumusețe. Care ar fi valoarea acestui limbaj și oare poate fi numită valoare în sensul pe care îl cunoaște omenirea de veacuri. Oroarea, dezgustul, revolta să fie sentimentele care ar induce ideea de luptă cu răul, cu obiectul din noi și din lume? O fi și asta o modalitate. Una dintre mai multe.

O altă particularitate a tinerei poezii este utilizarea xenismelor, a împrumuturilor (din engleză, în primul rând, care ține, mai mult, de limbajul tinerilor, al adolescenților); un vocabular „la modă”, tribut plătit timpurilor noi. Acesta apare deseori în titluri, dar și în țesătura poeziei (titluri: „wow”, „eventual un flach bach”, „avem room service”, „treaking cold”, „The Journall of An Author”, „bouche a bouche”, „ sans obligations ” etc.). Este vorba și de limbajul așa-zis tehnologic, care își lărgeste tot mai mult terenul, așa încât ar putea ajunge pe primul loc în toate tipurile de limbaje.

„Alizee
 Eu sunt nicăieri pe *google*
 Iar tu ești *everywhere*
Super super”
 (Hose Pablo, *Căpșune în inima mea*, Ch., 2007, p.29)

Sau

„Timpul meu nu a sosit
 Însă mi-am schimbat parola de club
de hiper de poezie. ro
De mail” ... (Hose Pablo, *Căpșune în inima mea*, Ch., 2007, p.49)

Sau

„de fiecare dată
 de când încerc
 ca și cum aș suprapune
soundtrack de la un film
 peste altul. n-are nici o legătură
 am spus și am cerut o cafea”. (Alex Cosmescu, *Contrafort*, septembrie 2007, nr.9, p.21)

Diversificarea și specializarea îngustă sunt atributele timpului nostru, produse în urma evoluției tot mai grăbite și mai protuberante. Fenomenul diversificării intense, dar și al precarității lucrurilor se resimte și în poezia actuală, care deviază de la tradiționalismul poetic pentru efecte de suprafață, concentrate mai mult pe structură, pe limbaj decât pe fond.

Încadrarea, în textul poetic, a unor expresii, propoziții și chiar a unor fraze întregi într-o limbă străină ar releva și semnul globalismului, tot mai pertinent în ultima vreme.

„... *sans obligations de notre part*
pagamento a 30 jorni data fattura
thank you
Forthe interest you have
Shown in our
Company”
 (S.Caloianu, *Niciodată pe nume*, Ch., 2005, p.17)

Evident, asemenea modele de poezie nu sunt supuse niciunui registru literar cunoscut, așa încât ne întrebăm cu o doză de eclecticism: au acestea un rost, o valoare în receptarea poeziei. Probabil, doar ca să descrie o realitate, să etaleze niște tendințe în limbă și, poate, cu intenția de a persifla aceste realități.

Lexicul neologic este, iarăși, folosit cu prisosință de către poeții tineri în speranța, credem, să dea textului eleganță, rafinament, să-i acorde un aer savant și, în opinia poezilor, mai multă pondere ideilor relevate.

„... scândura crește surd desfăcându-se din cuie
 grimase căzute ca fardul de pe
anguloșii pomeți pluteau
 silențioase prin ceață ideația
 fumega ...” (Gh. Nicu, *Portret de grup*, Ch., 1995, p.217)

„... ai ascultat azi, marți, zice sec
 O cantată *profană* de Scarlatti
 taie în fașă replica *exegetului bigot...*” (V.Gîrneț, *Portret de grup*, Ch., 1995, p. 131)

Excesul de neologisme împovărează poezia, face impresia unui text forțat, prețios, care, dimpotrivă, îi diminuează eleganța; pe alocuri însă, succesul poeziei este determinat tocmai de inserția unor neologisme judicios selectate.

Pe de altă parte, încadrarea unor cuvinte comune, familiare, cu marca „popular” în „țesutul” poeziei, adeseori în contrast cu unele mai puțin familiare, dacă nu chiar noi, produce relevanță, sensibilizează spiritul:

„Moartea pupă frunțile socratice
deci funia se apropie de par” (Teo Chiriac, *Salonul 33*, 1989, p.58)

„căci frumosul lui chip
evaporat parcă
îmi scormonește încheieturile prin absența sa ...” (Hose Pablo, *Contrafort*, nr.7-8, 2006, p.3)

„... șiăștia blestema-i-aș
nenorociții ce sunt
mă fac să râd împreună cu dâșșii... dar eu vreau să plâng” (Iu. Burlacu, *Tâlharul de vise*, Ch.; 2003, p.13)

Expresivitatea unor frazeologisme ingenios împletite cu textul poetic acordă mesajului finețe, pregnanță:

„... Un *chibrit* mai stă pe gânduri: *să-și aprindă paie-n cap
sacrificându-se*”
ori *să dea foc* acestui poem?! (Teo Chiriac, *Salonul 33*, Ch., 1989, p.20)

„precum păsărilor li se face poftă
și ciugulesc *din paști în paști coji de ouă roșii*” (*Ibidem*, p.44)

Jocurile de cuvinte create în aceste versuri sunt modele de poezie a spiritului, care ne delectează prin profunzimea conținutului relevat de formă.

O particularitate destul de pronunțată în poezia tânără este și inserția unor fragmente din texte consacrate, a intertextului cu valoare de aluzie sau de expresie a unor idei, atitudini, accepții.

„... *de trei zile-ncoace* copacul interceptează o convorbire
telefonică
discretă între *Scylla și
Caribda*” (Teo Chiriac, *Salonul 33*, Ch., 1989, p.73)

„... plouă aha a mai trecut un
episod cu noi
dintr-un film indian
cu niște elefanți absurzi cât
niște *veacuri de singurătate*”
(S.Caloianu, *Niciodată pe nume*, Ch., 2005, p.25)

Abaterea de la normă cu valoare stilistică este un procedeu mai vechi în limbajul poetic, așa încât tinerii poeți îl preferă în mod deosebit pe toate planurile.

Abaterea de la norma punctuațională este cvasigenerală în poezia tânără și se crede că ar fi un avantaj în receptarea acesteia: rigorile punctuaționale încorsetează imaginația, libertatea de percepție a gândului, a fondului poetic, iar absența lor îi permite cititorului să stăpânească imensitatea interpretărilor, fluxul de imagini poetice și să le dea contur propriu. Totuși, de multe ori, lipsa totală a semnelor de punctuație face dificil contactul cu ceea ce se numește eul poetic, transcenderea în lumea poetică.

Abaterea de la normă presupune și nerespectarea, cu un anumit scop, a unor reguli gramaticale, norme lexicale, sintactice etc. De exemplu, adesea poeții ortografiază greșit unele cuvinte (scrierea împreună, mai ales), iarăși cu anumite intenții artistice; *cuisaispunteiubesc* (titlu) sau *boalagatman* Vlad Gatman (*Contrafort*) *multămultă, strânsstrâns* (Alex Cosmescu, *Contrafort*, nr. 6, iunie, 2007, p.13, p.2).

Alte invenții lexicale denotă încercarea de a depăși cadrul obișnuit, banal al unor convenții chiar și în limbă, accentuând dezacordul cu tot ce este perimat, anchilozat, anodin („un fel de răspuns la *neîntrebări* (S.Caloianu, p.72)”).

Fără alegere *orideunde* și *oridelacine* (A.Țurcanu, *Literatura din Basarabia*, s.XX, Ch., 2004, p.212);

Mulțimea *anti-cuvintelor* (Teo Chiriac, *Salonul 33*, p.55);

Muntele mișcător și *vulturat* (*Ibidem*, p.32);

Nevisatule am învățat să te visez cu ochii deschiși (S.Caloianu, p.42);

Visul se preface că doarme *verde crocodilic* (*Ibidem*, p.23).

Toate aceste invenții, ocazionalisme, cum le numește cercetătorul Ion Melniciuc, înnoiesc modalitatea de expresie, asigurând adesea o doză de originalitate a formei, care provoacă, la rândul ei, senzații inedite, gust estetic, expresivitate.

Forme verbale neordinare precum sunt cele create în exemplele de mai jos:

(„măine posibil *să primăvară*” (S.Caloianu, p.69)

„te văd, te aud, *te lacrimă*”; (*Ibidem*, p.69)

„...cosmosul tău elogiât de zei *să mă întâmple*

și pe mine” (*Ibidem*, p.37)

„*îmi este noapte* de tine” (*Ibidem*, p.12) etc.

sunt creații poetice notabile, care intensifică percepția artistică, fiind de o relevanță aparte.

Mai există un aspect nou, neîntâlnit în poezia tradițională, în abordarea poetică a tinerilor. Este vorba de utilizarea numeralului, a cifrelor exacte, rigide, care, s-ar părea, nu au nimic comun cu poezia. Totuși, acestea apar și destul de des:

Titlu: 050207 (Andrei Gamart, *Contrafort*, p.11)

Titlu: 6+5/ Corina Ajder, *Contrafort*, p.62)

„ ... stau pe acoperiș în China. Am un *model G/525/ precizia_1 cm la 900 m*

Sunt killer

Această pușcă este caldă.”

(Hose Pablo, *Contrafort*, p.15)

Sau:

„... acesta e numai pământul natal aruncat cu lopata,

Peste trupul tău de *1 m 79 cm* lungime.”

(Constantin Olteanu, *Portret de grup*, p.188)

Exactitatea, precizia specifică limbajului matematic, economic, în poezie, adâncește niște semnificații, pătrunde subtil în sfera decodificării stilistice și, în unele cazuri, produce valori poetice. Însă, se întâmplă, din păcate, ca cifrele să apară în textul poetic așa, fără să conțină un subtext, o valoare, doar pentru a frapa sau a copia niște modele:

Foarte multe aspecte ale poeziei tinere rămân neelucidate, căci sunt încă destule valori și elemente care merită a fi cercetate. E nevoie, bineînțeles, de un studiu mai amplu, un studiu care să cuprindă evoluția (sau involuția?) limbajului poetic din ultimele decenii și care ne-ar permite să observăm încotro se îndreaptă poezia modernă în general și ce șanse de supraviețuire are.

Referințe:

1. Ivănescu Ghib. *Apud*: Munteanu Ștefan. Limba română artistică. - București, 1981, p.194.
2. Streinul VI. *Apud*: Munteanu Ștefan. *Ibidem*, p.195.

Prezentat la 03.11.2008